

Posudek na disertační práci

předkládanou na Fakultě filozofické ZČU v Plzni (2015)

Autor: **Mgr. Romana Suchá**
Název: **Neverbální komunikace Čechů a Francouzů v pracovním prostředí**
Studijní program: Historické vědy
Studijní obor: Etnologie
Pracoviště: Katedra antropologie
Školitel: RNDr. Vladimír Blažek, CSc.
Oponent: Doc. PhDr. Marie Fenclová, CSc.

Disertační práce Mgr. Romany Suché je rozsáhlým pojednáním na téma vymezené názvem práce. Po úvodu stanovujícím výzkumné cíle, uvádějícím motivaci autorky k danému tématu a předkládajícím strukturu disertační práce, následují kapitoly 2 – 5 zaměřené teoreticky a vycházející z prostudovaných zdrojů. Stěžejní 6. kapitola popisuje průběh a formuluje výsledky 3 částí původního empirického výzkumu. Následuje diskuse, závěr, shrnutí, seznam literatury a cizojazyčná resumé. Strany 204 až 314 obsahují přílohy a v závěru nacházíme seznam publikací autorky disertační práce. Svojí strukturou i rozsahem práce splňuje požadavky kladené na tento typ prací.

Oceňuji, že autorka usilovala o maximální využití svých rozsáhlých profesionálních zkušeností ve francouzskojazyčném prostředí v České republice, a to jak ve vzdělávací, tak v podnikové sféře.

Prostudovala rozsáhlou škálu zdrojů (179 položek) z různých dotčených vědních oborů, zejména z antropologie, etnologie, psychologie, etiky, lingvistiky, lingvodidaktiky. Vzhledem k míře své zasvěcenosti do problematiky si autorka mohla dovolit kritičtější přístup k prezentování zdrojů. Např. v podkapitole 2.1 věnované neverbální komunikaci se po přehledu různých zdrojů rozhodla přiklonit k pojetí podle Křivohlavého a Konečné. V přehledu složek neverbální komunikace podle Křivohlavého (s. 12) by však stálo za komentář usouvztažnění oblasti kinesiky, gestiky či např. pantomimiky. Zdá se, že zde nalézáme přesahy, které by si zasloužily zaujetí stanoviska. Není snad kinesika nadřazeným pojmem ke gestice? A netýká se snad pantomimika více dynamiky „hraných“ pohybů než statiky postojů a poloh? Lingvista by měl zaznamenat v pojetí Křivohlavého podivný pleonasmus „jazykovědně-lingvistické projevy člověka“ (s. 12).

V úvodu zaznamenávám terminologický problém, který se projevuje v celém textu. Domnívám se totiž, že je nevhodné mluvit o „interkulturních odlišnostech“, jedná se totiž zajisté o „kulturní odlišnosti“, které jsou vázány na kulturu, nikoli na interkulturalitu. Naopak tyto kulturní odlišnosti se nutně projevují „interkulturním prostředím“.

Kapitola 2.2. *Češi a Francouzi* působí v rámci práce jako poněkud nefunkční odbočka (otázka skupinové identity, pojetí národa jako kulturního konstruktů...). Vyjádření jsou často schematická – „na severu jsou Češi uzavřenější, na jihu bezprostřednější“. Je škoda, že se zde disertantka opírá o jediný zdroj (Bouzek 2008) a jeho závěry přejímá bez komentáře. Informace o jednom a druhém národu jsou asymetrické. Např. obdivně vyznívající výrok, že „od dob Velké francouzské revoluce jsou všichni Francouzi plnoprávní občasně a dodnes kladou důraz na heslo „rovnost, volnost, bratrství“, je v rozporu s tím, že volební právo bylo ve Francii přiznáno ženám až v roce 1936. Vývod o tom, že „díky jasné struktuře vyjadřování ve francouzštině se ve francouzské historii objevila řada vynikajících strukturalistických filosofů“, by bylo možné z druhé strany doplnit konstatováním, že v historii české vědy jsme zaznamenali vynikající pražský lingvistický strukturalismus...

K podkapitole 4.1 *Jazykový znak* poznamenávám, že se autorka dopustila záměny v definování synchronního a diachronního přístupu k popisu jazyka (s. 30). Dále se domnívám, že na str. 31 došlo asi k posunu v citaci podle F. de Saussurova – *jazyk* nemůže být srovnatelný s *písmem*, neboť existuje dvojí podoba jazyka, primární ústní mluvená, sekundární písemná. Takže jazyk nemůže být srovnáván s jednou ze svých forem.

Podkapitola 4.1.4. *Znak a symbol v díle Claudia Lévi-Strausse* mi připadá tematicky nesourodá s celkovým zaměřením práce.

Podkapitola 4.7 *Komunikace v multikulturním pracovním prostředí* je poučným souhrnem dosud provedených výzkumů a pozorování. Pozornost zasluhují zejména komparativní postřehy, ačkoli jim možná dosud chybí vyšší kvantitativní průkaznost.

Zásadní význam pro zaměření disertační práce má 5 kapitola *Neverbální prvky komunikace*. V této souvislosti je třeba si ujasnit, co bude pokládáno za komunikaci. Jednoznačnou definici komunikace jako takové jsem v textu nezaznamenala. Zdá se mi, že v této práci není jasně oddělena a) komunikace ve smyslu dorozumívání mezi bytostmi, v našem případě neverbální komunikace mezi lidmi (kývání hlavou ve významu přitakání, „strouhání mrkvičky“ ve smyslu škodolibého výsměchu...) a b) tzv. „řeč těla“, neboli mimovolné informace o stavu těla, mysli a kultuře komunikující osoby („ruka masírující stehno“, „hra s propiskou na místě“, používání parfému...). Proto pokládám za sporný např. výrok na str. 74, kde čteme: „Zatímco verbální komunikace může být přerušena tím, že

komunikující přestane mluvit, v neverbálních projevech nelze nekomunikovat.“ A dále, „chyba v neverbální komunikaci může mít mnohem větší emocionální dopad než chyba ve verbálním projevu.“

V metodice prvního experimentu bych se přikláběla k jinému postupu: 1/ a) Popsat vybraná sémantická gesta používaná Francouzi; b) Popsat vybraná sémantická gesta používaná Čechy; 2/ Porovnat předcházející a stanovit, která gesta jsou specifická jen pro jednu z jazykových situací ; 3/ Zkoumat možnosti porozumění specifickým gestům a) Čechy/Francouzi bez zkušenosti v interkulturním česko-francouzském prostředí; b) Čechy/Francouzi se zkušeností v interkulturním česko-francouzském prostředí. Autorkou použitá metodika byla pracná a náročná, ale dosažené výsledky mají, jak se zdá, nízkou výpovědní hodnotu.

Problémem druhého experimentu, který si ostatně autorka správně uvědomuje, je asymetrie postavení účastníků simulovaného obchodního jednání ve francouzštině. Francouzi používají v jednání mateřštinu, Češi cizí jazyk. Z toho vyplývá odlišná míra psychického stresu , který se může projevovat „řečí těla“, a odlišná míra verbální obratnosti, která může s vysokou pravděpodobností způsobovat substituci chybějícího verbálního prostředku gestem, mimikou, či jiným neverbálním prvkem.

Třetí část výzkumu, která proběhla jako řízené strukturované rozhovory, přinesla velmi zajímavé poznatky. Mimo jiné se potvrdilo, že ve francouzských podnicích v České republice se jako pracovní jazyk používá angličtina, zatímco francouzština je zde jazykem neformální konverzace. Některá zjištění jsou překvapivá a vyžadovala by další ověření: např. „že Francouzi udržují během rozhovoru mezi sebou menší vzdálenost“ a „někteří čeští informátoři uvádějí, že je pro ně fyzická blízkost Francouzů při rozhovoru nepříjemná“. Stálo by za prověření, zda tato zjištění nesouvisí spíše se vztahem *nadřízený – podřízený, muž - žena*, než se vztahem Francouz – Čech.

Ve všech třech částech empirického výzkumu se projevila pracovitost a nasazení, s nimiž Mgr. Suchá ke své vědecké práci přistupuje. Uvědomovala si určitou omezenost podmínek, v nichž její výzkum probíhal, a proto formuluje závěry kriticky úsporně. Další možné směry pokračujícího výzkumu naznačuje v diskusi.

Disertační práce je sepsána kultivovaným jazykem, přehledně a jasně. (Upozorňuji jen na maličkost, že totiž podmětu se přivlastňuje pomocí zájmena „svůj“, nikoli „můj“, jak se projevuje na str. 8, 9 a dalších.)

Věcné připomínky:

s. 50: Přejímky z ruštiny, ale i dalších slovanských jazyků, pronikaly do moderní češtiny nejen po roce 1945, ale velmi podstatně už v době obrození (vzduch, jezero ...)

s. 92: Nesouhlasím se zařazením intonace a členění promluvy mezi mimojazykové součásti projevu. Intonace je prozodém, nesoucí konkrétní význam modality (věta oznamovací, tázací, zvolací), členění promluvy je základem syntaktických celků, které při svém pozměnění mění význam („Karel zůstal s Věrou/ je to v pořádku“ x „Karel zůstal/ s Věrou je to v pořádku“).

s. 93: Fonologické síto mateřštiny se projevuje u mluvčího hovořícího cizím jazykem primárně v percepci, až sekundárně může ovlivňovat produkci, tedy „projev v cizím jazyce“.

Otázky:

- Vysvětlíte první odstavec na str. 33 .

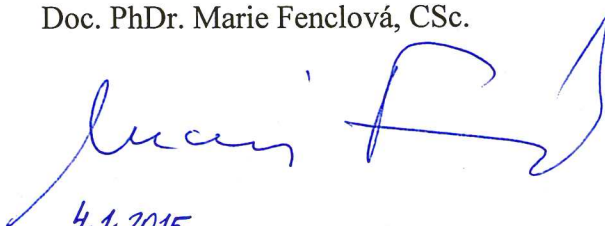
- Jaký význam pro dosažení cíle disertační práce mají podkapitoly 4.3.1 a 4.3.2? Tam kde je řeč o přejímkách, nedaly by se dnes hledat přejímky v gestech, např. na základě globálně přejímaných reklamních spotů?

- s. 64: Jak vysvětlíte, že podle Hofsteda jsou pro Francii charakteristické hodnoty vyšší u vzdálenosti moci, indexu vyhýbání nejistotě a u dlouhodobé orientace, zatímco pro české prostředí je index vyhýbání se nejistotě opominut. Tíhnutí k jistotám je, jak se ostatně dá soudit i z některých vašich experimentů, v českém prostředí vysoké.

- s. 140: Uved'te, které ilustrátory lze podle vás považovat u Francouzů za specifické, zatímco u Čechů se vyskytly v menší míře? (Lze považovat v jedné skupině za „specifické“ to, co se v druhé skupině vyskytuje rovněž, ačkoli v menší míře?)

Předloženou disertační práci Mgr. Romany Suché ráda doporučuji k obhajobě.

Doc. PhDr. Marie Fenclová, CSc.

4.1.2015